

חג השבועות - "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם"

השיחה: לקוטי שיחות חלק כ"ג, שיחה ב' לחג השבועות • siha.beiyoun@loubavitch.fr

על הטעם שחג השבועות דווקא צריך "לכם", מפרש רש"י:

«רש"י: דבעינן נמי לכם. שישמח בו במאכל ומשתה, להראות שנוח ומקבל יום זה לישראל שנתנה תורה בו.⁴»

מקור 2 - למה רק בחג השבועות אסור לגמרי להתענות?

אמנם, להלכה נפסק, שבכל הימים טובים (ולא רק בשבועות) ישנו חיוב מאכל ומשתה בסעודה⁵, וכך נפסק בשו"ע:

«שולחן ערוך אורח חיים תקכט, א: מצות [כל] יום טוב לחלקו, חציו לבית המדרש וחציו לאכילה ושתיה.⁶»

ובכל זאת, בחג השבועות ישנו דגש חזק על נחיצות הסעודה, יותר משאר השבתות וימים טובים. וכך נפסק בשו"ע אדה"ז⁷:

«שולחן ערוך אדה"ז אורח חיים תצד, יח: אסור להתענות תענית חלום»⁸ בחג השבועות, לפי שהוא יום שנתנה בו התורה, וצריך לאכל ולשתה בו, להראות שנוח ומקבל לישראל יום שנתנה בו התורה. לפיכך אינו דומה לשאר יום טוב ושבתות שמותר להתענות בהם תענית חלום...

לכאורה הדבר תמוה: איך ייתכן שבחג הפסח ובחג הסוכות, שהם בעיקר זכר לחסדים גשמיים⁹ - ישנו מצב בו לא תהיה סעודה (כשמתענה תענית חלום); ודווקא בחג השבועות, שהוא זכר לחסד רוחני (נתינת התורה) - הכל מודים שחובה לאכול ולשתות, ואפילו תענית חלום אסור להתענות בו!

[מה יש כה מיוחד בחג השבועות, המצריך אכילה גשמית!]

מקור 3 - עונג שבת ויו"ט - דווקא באכילה ושתיה?

הביאור בזה, יובן בהקדים ביאור כללות גדר "עונג"¹⁰ שבת ויום טוב, הצריכה להתקיים באכילה, וכדברי השולחן ערוך:

⁴ בהנחת התנועות, הערה 81: כשם שבשעת מ"ת היתה קבלת התורה ברצון דוקא, כמארז"ל (ע"ז ב, ב) "שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד ש בא אצל ישראל וקבלוה", גם אנו מראים ע"י האכילה שנוח לנו בקבלת התורה.

⁵ כמובן, שאין הפירוש שנעסוק לגמרי באכילה... וכך כותב «הרמב"ם בהל' יום טוב ו, יט: "אף על פי שאכילה ושתיה במועדות בכלל מצות עשה, לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו, אלא כך היא הדת, בבקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענין היום וחוזרין לבתייהם ואוכלין והולכין לבתי מדרשות קורין ושונים עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללין תפלת המנחה וחוזרין לבתייהם לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה".

⁶ וממשיך שם: "ואל יצמצם בהוצאת יום טוב, וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת".
⁷ מקור האדה"ז הוא ממנהרי"ל שהובא ב"חק יעקב" (מפרש ידוע על השו"ע).

⁸ לקהל מתחיל: בתקופות קודמות, מי שהיה חולם חלום רע, היו מחשיבים זאת כ'סימן' מן השמים לדבר רע ההולך לקרות, והיו חוזרים מיד בתשובה, ע"י תענית - גם בשבת. (רק אם זה חלום על "פיקוח נפש", ולא על "הפסד ממון"). בפועל, בימינו כמעט ואין מקפידים על כך, ומכמה טעמים (בדרך כלל אנשים פשוט חולמים על דברים הקשורים למה שראו משך היום, ועל סמך הכל התלמודי ש"מי שלא מקפיד בעצמו על משהו - לא מקפידים עבורו. ואכ"מ).

ענין בארוכה בשו"ע אדה"ז סי' רפ"ח, המבאר בארוכה על איזה חלומות יש המקפידים להתענות גם בזמן הזה ("שיניים נופלות", ס"ת שנשרף כו' - ל"ע).

⁹ פסח - זכר ליציאה פיזית ממצרים, סוכות - זכר להגנה הפיזית של ענני הכבוד.
¹⁰ לקהל מתחיל: מהפסוק בישעיה נח, יג "וְקִרְאתָ לְשִׁבְתְּ עֲנֵג. וְכִבְדְּתוּ מַעֲשֵׂוֹת דְרָכֶיךָ" (פסוק שאומרים בקידוש יום שבת), למדו חכמים שהנביאים תיקנו שני דברים: חיוב כיבוד שבת (על ידי בגדים יפים ושולחן יפה וכו') ועוד חיוב של עונג שבת: ע"ז שהאדם "מתענג" ונהנה בשבת, עבור השבת קודש.

השאלה היא, מה נקרא "עונג"? מה שמענג אדם זה, אינו תמיד מה שמענג אדם אחר... וע"ז חכמים קבעו, שעיקר העונג הוא באכילה! וכאן הוא החידוש, שגם מי שעינוגו הוא מדברים שכליים וכדומה, עיקר חיובו באכילה!

הערה למגיד השיעור: שיחה זו מיוסדת על התוועדות יום ב' דחג השבועות תשכ"ד (נמצא במדור 'הוספות'). באות ט"ו שם בוארו פרטים נוספים (מעלת הלימוד שבחג השבועות ("אמת לאמיתו") לעומת הלימוד של כל השנה), עייין שם. ותן לחכם ויחכם עוד.

הקדמה:

נתחיל עם סיפור מהגמרא (ביצה טו, ב): מעשה ברבי אליעזר שישב ביום טוב, ומסר שיעור כללי ודרש כל היום בהלכות יום טוב... השיעור התארך והתארך וקבוצה ראשונה של אנשים פשוט קמו והלכו... רבי אליעזר הגיב בחריפות רבה: בטח אלו הכינו לעצמם חביות יין גדולות, ואינם מוכנים להתאמץ על לימוד התורה!

וכך, כל כמה דקות, יצאו עוד קבוצות, וכולם זכו ל"מי שברך" חריף של רבי אליעזר ע"ז שחושבים על אוכל וסעודות במקום לשבת וללמוד¹. בסוף השיעור נשאלו רק תלמידים בודדים, ורבי אליעזר התחיל להסתכל עליהם. הם לא ידעו מה לעשות עם עצמם... אמר להם רבי אליעזר: לא עליכם דירת! אלא על אלה "שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה (סעודה)"². כעת לכו לסעוד בשמחה.

שואלת הגמרא: והרי שמחת יום טוב היא מצווה! במילים אחרות: מה רוצים מאלה שהלכו? סך הכול נכנסו הביתה כדי לאכול סעודת חג עם משפחותיהם! עונה הגמרא שבעצם זוהי מחלוקת תנאים אם שמחת יום טוב בסעודות ("לכם") היא "חובה", או שהיא "רשות" וש אפשר לחגוג אותה ברוחניות, ליד "שולחן ערוך" בלימוד תורה...

בעצם, אם שמים לב, בכל החגים אצלנו, יש תמיד אוכל ועוד אוכל - ולא משנה באיזה עדה - הסעודות תופסות מקום חשוב מאוד... מה גם שסעודות אלה אינם סתם תאוה, אלא הם פשוט מצווה!

לכאורה, האם זוהי הדרך בה חוגגים חג? ובפרט חג שבועות שהוא חג תורני לגמרי - וחוגגים אותו עם סעודות בשריות וחלביות... האם לא היה יותר מתאים לאכול סעודה פשוטה, ולהתעסק בתורה כל היום?

נלמד היום בשיעור על הקשר המיוחד שיש לנו לאוכל, והטעם לכך שדווקא חג השבועות חייב להיות נחוץ בגשמיות ממש. וכמובן נוציא מזה הוראה בעבודת ה', על השמחה העצומה של חג השבועות.

מקור 1 - ההבדל בין חג השבועות לבין החגים האחרים

בקשר למהות שמחת החג, ישנה מחלוקת מפורסמת בגמרא:

«גמרא פסחים סח, ב: רבי אליעזר אומר: אין לו לאדם ביום טוב אלא - או אוכל ושותה או יושב ושונה. רבי יהושע אומר: חלקו, חציו לאכילה ושתיה וחציו למדור. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וְשִׁנְיָהּ מִקְרָא אֶחָד דְּרָשׁוּ, כְּתוּב אֶחָד אֹמֵר "עֲצַרְתָּ לְה' אֱלֹהֶיךָ", וְכְתוּב אֶחָד אֹמֵר "עֲצַרְתָּ תְהִיָּה לָכֶם". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: או כלו לה' או כלו לכם. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר: חֲלָקוּ, חֲצִיו לְה' וְחֲצִיו לָכֶם.³ אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: הֲכֵל מוֹדִים בְּעֲצַרְתָּ דְּבַעֲיָנָן נְמִי לָכֶם. מַאי טַעְמָא - יוֹם שְׁנַתְנָהּ בּו תוֹרָה הוּא.

¹ הוא פשוט אמר שהראשונים שיצאו היה להם הרבה לאכול, ולכן יצאו מוקדם, השניים שיצאו היה להם קצת פחות ולכן יצאו קצת יותר מאוחר, וכן הלאה.

² להבין טוב יותר מהות שיטתו: מדובר כאן ברבי אליעזר ("הגדול") בן הורקנוס, אשר כידוע בסיפור המפורסם, עזב את בית אביו העשיר בגיל 22 והלך ליבנה ללמוד תורה. הוא למד בשקדנות כזו, עד שנדף ריח של רעב מפיו, ורבן יוחנן בן זכאי אמר: כשם שנדף ריח רע מפיו, כך יתפשט ריח התורה שלך בכל העולם.

³ במילים אחרות: רבי אליעזר לומד מהסתירה בין שני הפסוקים, שהבחירה ניתנת לאדם, איזה מין חג הוא רוצה, חג של סעודות גשמיות או חג של התעלות ורוחניות... רבי יהושע אוחז, שהכוונה היא שיש לעשות שניהם, חצי יום כל אחד.

«שולחן ערוך אורח חיים רפח, א-ד: אסור להתענות בשבת עד ו' שעות. הנה (רמ"א): ואפלו לומד ומתפלל, אסור. יש אומרים שאדם שמזיק לו האכילה, דאז ענג הוא שלא לאכל, לא יאכל. מתר להתענות בו תענית חלום, כדי שיקרע גזר דינו. וצריך להתענות ביום ראשון, כדי שיתפפר לו מה שבטל ענג שבת.

ומזה רואים בפירושו, שעיקר חיוב העונג עבור כל אדם הוא דווקא באכילה, וגם אם הוכרח להתענות, עליו לבקש סליחה על שביטל עונג שבת באכילה! ויתירה מזו, חוץ מהמקרים הנ"ל, אסור לו בכלל להתענות, וכפי כמובא בשו"ע אדה"ז:

«שולחן ערוך אדה"ז אורח חיים רפח, ב: בענין אחר, אסור להתענות בשבת אפלו מחמת תשובה וחסידות, אף על פי שיש לו תענוג בתענית זה, אין לו להחליף ענג חכמים שתקנו בג' סעודות בענג אחר שאינו מקרר שיהיה בשבת»¹¹.

נשאלת השאלה: למה מלכתחילה קבעו החכמים שהעונג חייב להיות באמצעות אכילה ושתייה - לכולם, במקום לקבוע שיהא כל אחד ואחד מקיים מצות עונג במה שהוא מתענג בו, ושם יש אדם שמתענג בלימוד תורה, יקיים העונג בלימודו?¹²

מקור 4 - עונג שבת צריך לזכך בעיקר את הגוף

והביאור בזה: ידוע שהתורה ניתנה דווקא לנשמות בגופים (ולא למלאכים¹³), והמצוות ניתנו לנו עבור תכלית מיוחדת:

«בראשית רבה מד, א: לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות»¹⁴. (לצרף = כמו שמזקקים ומנקים את הזהב מן הפסולת שבו).

"תיקון" זה שהמצוות פועלות באדם, אינו לצורך הנשמה לעצמה (כי היא כבר מושלמת), אלא לצורך הגוף, כדי שגם הגוף של היהודי יהיה צרוף וחדור בקדושת המצוות.

ומזה מובן, שכשהתורה מצווה ששבת¹⁵ (ויום טוב) צריך להיות זמן של עונג לישראל, אין הכוונה כאן שיהא לנשמה בלבד תענוג רוחני עילאי מיום זה - אלא שגם הגוף ירגיש עונג מצד היות יום זה שבת (או יום טוב), וזהו עיקר המכוון במצווה!

ולכן, מכיון שהתענוג הטבעי של הגוף בא ע"י אכילה גשמית, לכן מצוות עונג שבת היא דווקא באכילה גשמית! (משא"כ בתענית של תשובה, שהוא "עונג" רק לנשמה, ולא לגוף).

מקור 5 - "תענית חלום": רמז לניגודיות בה האדם נמצא

וזהו גם הטעם לכך (בדרך הרמז), שהדוגמא העיקרית המובאת היא דווקא מתענית חלום, דהנה, בעצם כל הגלות שלנו משולה לחלום אחד גדול, וכפי שמבאר זאת האדה"ז:

¹¹ בדרך אפשר: בתענית חלום אין ברירה, המסר משמים דחוף ואינו סובל שום דיחוי... אבל תענית של תשובה אפשר לעשות גם אחרי שבת...

¹² ישאלו: מי בכלל אוזח בדרגות כאלה של "עונג בעניינים רוחניים", וזהי דרגה של צדיקים!... בדרך אפשר: יש זמנים בשנה שכולנו חווים זאת, לדוגמא בזמן נעילת יוה"כ או ביחידות וכו' אצל הרבי, שיכול להיות דרגה בה לא חושבים כלל על אוכל, וזה לא מדבר אלינו בכלל. וזאת השאלה כאן: למה הרגש זה לא ייקרא "עונג שבת"? האם צריכים דווקא לאכול בגשמיות כדי לקיים מצווה זו?!

¹³ כמסופר בארוכה ב"גמרא שבת פח, ב: "בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ...חמודה גנוזה.. אתה מבקש ליתנה לבשר ודם?", והקב"ה הורה למשה לענות להם, ומשה הוכיח למלאכים שהתורה לא מדברת כלל אליהם ("למצרים ירדתם! משה ומתן יש ביניכם? אב ואם יש לכם? יצר הרע יש ביניכם?!"). עד שהודו להקב"ה, שהתורה עשויה עבור בני אדם גשמיים.

¹⁴ «במדבר שם, ישנם לשונות חריפים מאוד: 'וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואר, או מי ששוחט מן העורף, הוי לא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות'. במילים אחרות, עיקר מכוון המצוות, מצד הקב"ה, אינו (רק) שיהיה מישהו שיעשה רצונו, אלא זהו מצד חסדו ית', כדי שנעבוד על עצמנו כו'.

¹⁵ «בגמרא פסחים שם, בהמשך: "הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם. מאי טעמא - וקראת לשבת ענג". אם כי מובן מהשיחה, שהעונג דשבועות עוד יותר חזק...

«תורה אור וישב כח, ג: "שיר המעלות בשו"ב ה' את שבת ציון - היינו כחלמים". הנה החלום הוא מחבר שני הפכים בנושא אחד (פי בשנה נשאר רק כוח המדמה)... וכך הענין בגלות, ניצוץ אלקות בנפש האדם שהוא בבחינת שנה והסתלקות המחין: כל הוא להרפב שני דברים הפכיים: להיות כל היום טרוד במשא ומתן... הגם שבתפלה מעורר את האהבה עד שתחפץ להתפשט מלבושיה כו' לדבקה בו יתברך מחמת התבוננותו.

במילים אחרות: כל חיינו בגלות הם 'חלום' אחד גדול, בו קורים בו זמנית דברים הפכיים: אפשר להתפלל בבוקר להקב"ה מכל הלב (כאילו שאין שום עולם גשמי), ומיד אחר כך להיות מונח בעסקים כל היום (כאילו שלא הייתה שום תפילה בבוקר)¹⁶...

וזהו הקשר ל"תענית חלום": לכאורה, איך אפשרית אצל יהודי (המתנהג ע"פ תורה) מציאות כזו, שבשבת או ביום טוב, שישנה מצוה לענג באכילה ושתייה, ימנע אותו גופו מתענוג זה? אין זאת אלא מצד היותו במעמד ומצב של "חלום": הסתר שאינו מניח לו שעונג השבת יחדור בו עד שגם גופו "ירגיש" זאת¹⁷...

מקור 6 - חג השבועות: החדרת אלוקות בכל הבריאה

קצת נבין את ייחודיות חג השבועות לעומת שאר השבתות והחגים, בהקדם תיאור המדרש על החידוש במעמד מתן תורה:

«שמות רבה יתרו כט, ט: כשנתן הקב"ה את התורה: צפור לא צנח, עוף לא פרח, שור לא געה... הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול: "אנכי ה' אלקיך". וכן הכתוב אומר "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם... קול גדול ולא יסף": ... לא היה לקולו של הקב"ה בת קול»¹⁸.

זאת אומרת, שהגילוי האלוקי חדר בכל הבריאה ממש, עד ששום דבר לא היה יכול להמשיך כרגיל... ואין זה פלא, מכיון שהקב"ה הכניס עצמותו ממש בתורה! וכפי שהגמרא אומרת:

«גמרא שבת קה, א: "אנכי": נוטריקון: אָנָא נְפִשִי כְתִבִית יְהִבִית.

ולכן, כיון שעצמות הקב"ה אינה מוגבלת בשום העלם והסתר ("חלום"), ואין שום מקום שבו הוא יתברך אינו יכול להתגלות, לכן מתן תורה חדר והשפיע על כל הבריאה, ללא יוצא מהכלל!

מקור 7 - שמחת חג השבועות: חודרת בכל מציאות האדם!

לכן בחג השבועות אסור להתענות אפילו תענית חלום: כיון שהתורה חדרה בכל הבריאה בלי שום הגבלה, גם השמחה שבחג השבועות צריכה להיות בלתי מוגבלת, עד שלא יישאר שום פרט במציאות האדם שאין שמחת מתן תורה מגעת לשם! בשמחה של תורה אין שייך כלל הסתר; היא נמשכת וחודרת בכל המדרגות - וגם למי שהוא "בעולם החלומות", שמחת התורה חודרת לגמרי בו, עד שרואים שהוא מתענג מכך!¹⁹

¹⁶ ניתן בקלות להתאים זאת לכל הקהלים, להסביר עד כמה עניין זה מפריע לכולנו, כשרואים שאין שום התאמה בין החוויה בבית הכנסת (בשבת), לחוויה בעסקים (ובעבירות הגלות...). כאילו שזה שני אנשים שונים לגמרי... וכאן מסביר שה'סכיזופרניה' הזאת היא נורמלית לגמרי בגלות, ושיש לעבוד עליה.

¹⁷ לקהל מתקדם: כדאי להסביר את המבואר באות ד' בשיחה, שתכלית התורה הוא "להבדיל בין הטמא ובין הטהור", שגם מי שהוא במצב של 'חלום', וממילא מערב שני ההפכים של "טהור" ו"טמא", גם עבורו יורדת התורה לסייע לו...

¹⁸ וכפי שלמדנו בלקו"ש ח"ד ואתחנן (שיחה בעיון תשע"ה), שזה שלא היה 'הד' לקול, הוא סימן שהאלוקות חדרה בגשמיות לכל מקום, ללא שום התנגדות!

¹⁹ הוראה (בדרך אפשר): (א) כמובא ב"היום יום ג' סיון (צוטט בערה 54 בשיחה), שהקב"ה מטריד את השטן בזמן מתן תורה - בכל שנה, וזה הזמן להחליט להוסיף בחיזוק לימוד התורה. (וכך, נזכה ששמחת התורה תחדור בנו לגמרי).

(ב) בהתוודעות המקור (הערה 87): דווקא כשמשיכים העניין בגשמיות (ע"י אכילה), יש לזה קיום בכל השנה בלימוד בשקידה והתמדה, וכך נמשכת ברכת ה'.